

RECENZIE

LICHNER, Miloš. *SV. AUGUSTÍN. DE CURA PRO MORTUIS GERENDA. Starostlivosť, ktorú máme preukazovať zosnulým*. Trnava: Dobrá kniha, 2020, 162 s. ISBN 978-80-8191-276-4.
DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2022.70.3.8>

Najnovším príspevkom k rozsiahlemu filozoficko-teologickému dielu Aurelia Augustína (sv. Augustína) je na Slovensku monografia katolíckeho teológa Miloša Lichnera *Sv. Augustín. De cura pro mortuis gerenda*. Starostlivosť, ktorú máme preukazovať zosnulým. Zatiaľ čo známejšie práce z rozsiahlej tvorby sv. Augustína vyšli v slovenskom preklade už v priebehu 20. storočia (z nich napríklad známe *Confessiones - Význania* už v roku 1941 zásluhou Jozefa Špirka, kým preklad diela *De civitate Dei - Boží štát* autorov Mateja Pätoprstého, Štefana Diana a Jána Kováča v roku 1948), v prípade jediného ranokresťanského diela venovaného téme pochovávanía a starostlivosti o zosnulých ide o prvé latinsko-slovenské vydanie. Publikácia M. Lichnera však prináša aj niečo viac – pomerne podrobné poznámky a predovšetkým úvodný komentár k Augustínovmu dielu, predstavený na obálke knihy ako kontextuálna štúdiá. Samotný preklad Augustínovej práce už pritom vyšiel v elektronickej podobe pred vydaním recenzovanej monografie. Práve úvodnú monografickú štúdiu preto možno označiť za hlavný prínos Lichnerovej práce.

Autor recenzovanej publikácie pristúpil ku komentovaniu Augustínovho diela sčasti chronologicky (začína okolnosťami vzniku a adresovania diela biskupovi sv. Pavlínovi z Noly, končí záverom diela), postupne však dáva monografickej štúdií skôr tematický rámec. Po predstavení adresáta diela, ďalších protagonistov a dôvodu Pavlínovej prosby o radu prechádza M. Lichner k problematike príhovornej modlitby za mŕtvych veriacich, ďalej k otázke posmrtných osudov nepochovaných martýrov alebo príkladných kresťanov a napokon k Augustínovmu chápaniu prekračovania hraníc medzi svetom živých a mŕtvych. Snaha autora štúdie o postupné poodhaľovanie Augustínovej interpretácie sporných teologických otázok pôsobí v monografii vcelku kompaktným dojmom. Lichner sa totiž na viacerých miestach textu podnetne vracia aj k myšlienkam, ktoré hipponský biskup predstavil vo svojich ďalších prácach (k tomu viac v ďalších riadkoch). Žiada sa doplniť, že týmto spôsobom zvolený koncept recenzovanej štúdie by nemohol byť úspešný bez podrobnejšej znalosti korpusu Augustínovej tvorby.

Štúdiá podrobne analyzuje dve ústredné témy Augustínovho diela, teda Augustínovo chápanie významu modlitby (príhovoru) za zosnulých pre dosiahnutie spásy a tému snov a vízií, prostredníctvom ktorých mali zjavení mŕtvi odovzdávať posolstvo živým. Lichner približuje prvú tému, teda myšlienky Augustína o teológii zásluh odkazmi na konkrétne miesta v texte *De cura pro mortuis gerenda*, zároveň poznámkovým aparátom, ktorý predstavuje prevažne staršie závery Augustína z jeho iných prác. Dôležitou súčasťou Lichnerovho rozboru je tiež komparácia Augustínových téz s úvahami z ťažiskovej práce Augustínovej teológie *De civitate Dei*. Zaradenie Augustínových názorov z *De cura pro mortuis gerenda* do širšieho kontextu tvorby biskupa z Hippa odhaľuje predo-

všetkým Augustínov dôraz na spôsob vedenia pozemského života. Podľa M. Lichnera mala modlitba v teologickom ponímaní Augustína spásny význam len v prípade, ak bola určená vhodným adresátom, teda zosnulým, ktorých už ich pozemské skutky neodsúdili predtým na trest večného zatratenia. Autor štúdie tu teda približuje teologické korene predstáv, ktoré ďalej rozvíjali ranostredovekí teológovia, z nich predovšetkým pápež Gregor I. Veľký. (s. 33 – 34)

Na ďalších stranách dáva M. Lichner priestor Augustínovým úvahám o obavách z večného zatratenia tých, ktorým nebol umožnený kresťanský pohreb. V Augustínovej teológii ustupuje význam pohrebného rituálu skôr do úzadia. Autor štúdie na týchto miestach opätovne cituje Augustínove myšlienky, ktoré nadradujú cnostný život nad smrť, zbožné skutky smrteľníkov nad význam okázalého pohrebu zosnulých. Lichner ďalej podrobnejšie predstavuje tiež argumentačnú základňu hipponského biskupa – na prvom mieste sú ňou pochopiteľne biblické citáty, ale tiež Augustínova interpretácia súdobých historických udalostí. Za Augustínovho života bolo nepochybne jedným z historických medzníkov rabovanie Ríma Alarichovými Gótmami v roku 410. Ani táto rana však nemala (v kontexte Augustínovej teológie ani nesmela) naštrbiť silu kresťanskej viery – už podľa neskoroantického historika Pavla Orosia (ako na to upozorňuje autor štúdie na s. 41) obchádzala smrť počas rabovania kresťanské chrámy. Podľa M. Lichnera sú však aj na tomto mieste podstatné Augustínove argumenty, ktoré sa vzťahujú k nesprávne chápanej (z pohľadu Augustína) podmienenosti vzkriesenia mŕtvych pohrebným rituálom a pochovaním tela zosnulého. Dôraz na starostlivosť o mŕtve telo je podľa Augustína dôležitý len z pohľadu prejavenej zbožnosti, hoci tento prejav nemôže byť sám osebe ani kľúčom k dosiahnutiu spásy. Lichner teda presvedčivo dokladá, že Augustín neprecaňuje, avšak súčasne ani nemarginalizuje duchovný význam pohrebov či stavby pomníkov. Podľa biskupa totiž pôsobia pomníky predovšetkým ako memoriálne miesta – oživujú pamäť a evokujú potrebu modliť sa za spásu duše zosnulých.

V ďalšej časti štúdie ponúka M. Lichner zaujímavé presahy do filozoficko-teologických úvah Augustína, ktoré už hľadajú odpovede na snové videnia a zjavenia martýrov. V diele *De cura pro mortuis gerenda* sa v otázke objavovania sa mŕtvych v snoch dostáva do popredia neustále sa opakujúci motív odovzdávania určitého posolstva mŕtvymi. Zasadenie konkrétnych prípadov do všeobecnejšieho rámca Augustínovej celoživotnej tvorby vedie autora štúdie k myšlienke Augustínovho chápania snových vízií ako obrazov, či inak projekcií živých alebo mŕtvych. Inými slovami, Augustín vnímal snové vízie skôr ako možný dôsledok konania dobrých či zlých anjelov, než ako zjavenia skutočných martýrov. Lichnerom predstavené príklady na druhej strane dobre dokumentujú silu viery v zjavenia a vízie, ktorými mali svätí odovzdávať živým dôležité posolstvá a informácie. Autor štúdie zmieňuje napríklad údaje o prespávaní veriacich pri pútnických miestach a hrobách martýrov, či neustále sa opakujúcu tradíciu o snoch, v ktorých boli veriaci (nedopatrením či nešťastnou výmenou za mŕtveho menovca) prenesení až k nehostinným pekelným bránam. (s. 59 – 63). Lichner súčasne naznačuje, že ani pri posudzovaní týchto prípadov neboli teologické úvahy Augustína nemenné. Naopak, autor prostredníctvom širšej komparácie poukazuje na postupnú genézu Augustínových názorov na zásahy zosnulých do snov. Neistotu vyvolávali u Augustína dokonca aj prípady zjavení mŕtvych, ktoré sa objavujú v *Starom a Novom Zákone*. Osobitý rozbor tu autor

venuje Augustínovej interpretácii *I. knihy Samuelovej* (28,7-25), podľa ktorej sa kráľovi Šaulovi zjavil mŕtvy prorok Samuel. (s. 72 – 81)

V záverečnej časti sa štúdia venuje Augustínovmu posudzovaniu konania zázrakov a zjavení. Podľa M. Lichnera dokumentujú Augustínove názory aj v tomto bode postupný posun v jeho filozoficko-teologických úvahách. Augustín spočiatku spájal potrebu konania zázrakov len s formovaním ranej cirkvi, neskôr však pripúšťal zázraky aj vo svojej dobe, čo možno dávať do súvisu predovšetkým s rozvojom kultu svätých martýrov od 4. storočia. Po analýze Augustínovej teológie zjavení už nasleduje samotné latinsko-slovenské vydanie Augustínovho listu biskupovi, sv. Pavlínovi z Noly.

Celý text monografie (teda aj latinsko-slovenské znenie práce *De cura pro mortuis gerenda*) sprevádzajú relatívne podrobné poznámky, ktoré dopĺňajú posolstvo Augustínovho listu historickými a literárnymi súvislosťami. Odkazy na ďalšie práce tu teda rozhodne nie sú iba akousi povinnou jazdou – poznámkový aparát ponúka viacero zaujímavých odbočiek a kontextuálnych prepojení. Práve ich zásluhou sa autorovi úspešne darí zaraďovať staroveké dielo s originálnym námetom do širšieho historicko-teologického kontextu. Samotné latinské znenie sprevádza kvalitný preklad písaný jednotnou dikciou bez zavádzajúceho či nejednoznačného pojmoslovía. Štylisticky jasne formulovaný a zrozumiteľný je tiež text úvodnej štúdie. Menej prehľadne pôsobí štrukturovanie jej textu a členenie kapitol. Jednotlivé časti štúdie majú totiž značne rozdielny rozsah (od jednej po šesťnásť strán). Snáď v dôsledku tejto nerovnomernosti chýba práci obsah, ktorý by odkazoval na príslušné miesta v texte. Absencia obsahu následne sťažuje čitateľovi prvotnú orientáciu či spätné dohľadávanie informácií. Pri celkovom rozsahu monografie (160 strán) však nejde o problém, ktorý by pretrvával aj pri dôkladnejšom sa oboznámení s témou a neskorších návratoch čitateľa k textu.

Viacere kontextualizácie a pokusy o hľadanie širšieho ideového pozadia Augustínových myšlienok by si snáď zaslúžili širší priestor. Osemdesiat strán samotnej štúdie totiž zďaleka nevyčerpáva niektoré príbuzné témy, ktoré sa neustále zmiešavajú s ústrednou problematikou Augustínovho *De cura pro mortuis gerenda*. Štúdia končí návratom k chronologickému podchytieniu Augustínovej práce, teda stručným predstavením záveru diela. Prínosné by však mohlo byť aj zhrnutie, ktoré by sumarizovalo Augustínove tézy, zároveň duchovné a pragmatické východiská konkrétnych aspektov teológie hipponského biskupa. Smerovanie Augustínových úvah totiž formoval celý rad faktorov, ktoré by za záverečné zamyslenie bez pochyb stáli. Ako príklad možno uviesť už zmienené prehodnotenie počiatočnej skepsy Augustína k pretrvávaniu zázrakov aj v jeho dobe, teda posun, ktorý mohol prameniť sčasti aj v praktických potrebách nastavenia Augustínovho teologického systému – spočiatku teda skôr v snahe posilňovať vieru kresťanov aj bez poukazovania na pretrvávajúce zázraky a zjavenia mučeníkov, neskôr naopak v úsilí prehĺbiť vieru a zbožnosť ťažko skúšanej západokresťanskej spoločnosti teológiou zjavení. V kapitole *Božie stvorenie a existencia zla a hriechu* (s. 64 – 68) by mohlo byť obohatením štúdie aj stručné predstavenie genézy Augustínovho vzťahu k manicheizmu ako gnostickej viery (jej vyznavačom bol spočiatku aj Augustín), ktorej dualizmus nedokázal hipponskému biskupovi presvedčivo odhaliť Augustínom tak intenzívne hľadaniu povahu hriechu a zla. To sú však už skôr podnety k budúcemu zamysleniu sa nad plodnou tvorbou významného teológa a kresťanského filozofa.

Práca M. Lichnera je teda v konečnom dôsledku ďalším cenným výstupom, ktorým sa autor snaží analyzovať a interpretovať rozsiahle a duchovne bohaté, zároveň však vo svojej komplexnosti neľahko uchopiteľné Augustínovo dielo. Prednosťou práce je autorova podrobná znalosť Augustínovej tvorby ako korpusu textov z viacerých období života hipponského biskupa. Monografia preto nie je len komentárom a prekladom konkrétneho, relatívne krátkeho Augustínovho diela, ale na viacerých miestach tiež podnetnou komparáciou Augustínových myšlienok a názorov na témy, ktoré sa derú na povrch v rámci jeho celoživotnej tvorby. Popri ústrednej téme pochovávaní veriacich, ďalej zjavení a konania zázrakov tak v štúdií nachádzame aj odkazy na ďalšie problémy – na otázku existencie a pôvodu dobra a zla, širších príčin vzniku hriechu či jeho povahy a predovšetkým na otázky súvisiace s predstavami o posmrtnom živote. Najmä v posledne zmienenom prípade ide o nadčasovú tému, ktorá rezonovala v nezmenšenej intenzite aj stredovekou spoločnosťou v nasledujúcich storočiach. Štúdia M. Lichnera nás teda prevádza samotnými počiatkami filozoficko-teologických úvah, ktoré ovplyvňovali aj pohľad na otázky súvisiace s veľkou témou spásy prakticky po celý stredovek.

Marek Druga
(Historický ústav SAV, Bratislava)